

Serdar Korucu: Türkiye'nin "Şehit-i Milli"si "Diyarbakır Kasabı": Vali Reşid Bey

Posted on 29/11/2017

Dünyanın gündeminde "Bosna Kasabı" olarak bilinen eski Sırp komutan Ratko Mladiç'in soykırım, insanlığa karşı suç ve savaş kanunlarını ihlalden müebbet hapis cezasına çarptırılması var. Ermeni Soykırımı'nda büyük rolü olan ve "Diyarbakır Kasabı" olarak anılan Mehmed Reşid Bey ise hala "Şehit-i Milli" unvanı taşıyor.

Mehmed Reşid Bey, Ermeni Soykırımı tarih yazımında önde gelen faillerden biri olarak zikrediliyor. Üstelik katliamlar ile anılan adı, bu "kariyer"ine 1915'te de başlamıyor.

Raymond Kevorkian'ın İletişim Yayınları'ndan çıkan "Ermeni Soykırımı" kitabına göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alan İstanbul Askeri Tıp Akademisi mezunu Dr. Mehmed Reşid Bey, "faaliyetlerine" Karesi yani Balıkesir sancağında mutasarrıf olarak başlıyordu. 1914'ün ilk üç ayında Ege Denizi kıyılarındaki Rumları tasfiye etme politikasına faal olarak katılıyordu. Emre Can Dağlıoğlu'nun Agos'taki "Diyarbakır Celladı Reşid Bey" yazısına göre de, Rumlarla ilgili bu "başarısı" ona, Van, Bitlis, Diyarbakır ve Mamuretülaziz vilayetlerini kapsayan Umum Müfettişliği'nin kâtib-i umumiliği unvanını getiriyordu. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, onu "faal, muktedir ve erbab-ı hamiyetten gördüğü" için bu görevi Reşid'e veriyordu.

Diyarbakır Mutasarrıfı Reşid Bey'in ilk icraatı: "Kasap taburu"

Mehmed Reşid Bey, 25 Mart 1915'te Diyarbakır'a vali olarak atanması ardından bölgenin kaderi değişiyordu. Kevorkian'a göre, yeni valinin aldığı ilk önlemlerden biri "milis kuvvetlerini" kurmak oluyordu. Nisan ayının ilk günlerinde vali, Diyarbakırlı meşhur iki sabıkaliya, Cemilpaşazade Mustafa ve Albay Yasinzade Şevki'ye bölgedeki suçlu ve

sabıkaları arasında toplanacak 11 çeteci taburunu kurma görevi veriyordu; “kasap taburu” denilen on birinci tabur dışında kalan taburlar ortalama 500 kişiden oluşuyordu.

Reşid Bey, yine Nisan ayı başında asker kaçakları için geniş bir tahkikat başlatırken 11 Mayıs 1915’te şehrin Ermeni ileri gelenlerini tutuklanıyordu. Tutuklananlar arasında Episkopos Mıgırdiç Çılğadyan, Katolik Başepiskopos Antreas Çelebiyan, Protestan Bakan Hagop Andonyan ve diğer din adamları da yer alıyordu. “İsyan” planlarının itiraf ettirilmesi için işkence uygulanıyordu. Kızgın demirlerle dağlanıyor, tırnakları sökülüyor, kafaları mengeneyle sokuluyor, ayak tabanlarına nal çakılıyor ya da “suçları kanıtlandıktan” sonra Diyarbakır sokaklarında gezdiriliyorlardı.

“Diyarbakır’ın kapısından girinceye kadar cesetlerin arasından geçtik”

Hilmar Kaiser’in İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları tarafından basılan “Diyarbakır’da Ermeni Kıyımı” kitabına göre Mehmed Reşid Bey 3 Haziran 1915’te vilayetteki Ermeni köylerinin çoğunu boşaltıyordu. Haziran ayının sonundaysa Ermeni ve Süryani Ortodoks kadınları büyük kabilelerle Diyarbakır’dan çöle doğru sürülüyordu. Fakat Diyarbakır vilayetindeki sürgünlerin yaygınlığı ve kuzey bölgelerden gelen sürgün sayısındaki artış Mehmed Reşid Bey’in ölüm mangaları için zorluk yaratıyordu. Çarelerden biri şehre yakın yerlerde katliam düzenlenmesiydi. Ağustos 1915’te, Ermeni Soykırımı’nın Arap şahitlerinden, tutuklu eski Osmanlı bürokratı Mehmed Faiz Bey (Faiz El-Hüseyin) Diyarbakır hapisanesine gönderilmeden önce bir anda kalırken korkunç bir manzaraya şahit oluyordu:

“Diyarbakır’dan birkaç saat uzaktaydık. Geceyi orada geçirdik ve sabah ölenlerin ezilmiş cesetlerinin arasından geçtik. Her yerde gözümüze aynı görüntü çarpıyordu; göğsü kurşunla delinmiş yatan bir adam, vurulmuş bir kadın, annesinin yanında son uykusunu uyuyan bir çocuk, hikayesini anlatacak şekilde yatmış, çiçeği burnunda bir kız. (...) Diyarbakır surlarına yakın yerlerde ceset bulmayı beklemiyorduk ama yanılmıştık, çünkü şehrin kapısından girinceye kadar cesetlerin arasından geçtik.”

Bu duruma şahit olanlar ve gelişmelerle ilgili bilgi toplayanlar arasında Alman misyonları da bulunuyordu. Wolfgang Gust'un Belge Yayınları'ndan çıkan "Alman Belgeleri" kitabına göre, Musul Konsolos Yardımcısı Walter Holstein 10 Temmuz 1915'te Alman Büyükelçisi'ne gönderdiği telgrafında, Eski Mardin mutasarrıfının kendisine "Olanlardan sadece Diyarbakır valisi sorumludur" dediğini aktarıyor ve şunları kaleme alıyordu:

"Diyarbakır Valisi Reşid Bey vilayetindeki Hıristiyanlara kan kokusu almış bir köpek gibi saldırıyor. Kısa bir süre önce Mardin'de de Diyarbakır'dan özel olarak yolladığı jandarmalara aralarında Ermeni Metropolit'i'nin de bulunduğu (çoğu Ermeni) yedi yüz Hıristiyan'ı bir gecede toplattı ve şehrin yakınlarında koyun gibi boğazlattı."
"En berbat şeyler Diyarbakır vilayetinde gerçekleşmiş"

Konsolos Yardımcısı Hoffmann, "En berbat şeylerin Diyarbakır vilayetinde gerçekleşmiş olduğu görülüyor, oranın valisi Reşid Bey, vilayetinde hiçbir Hıristiyan'a tahammül etmeyeceğini kamuoyuna açıkladı" diyordu. Ve Mehmed Reşid Bey planını gerçekleştirecek, Diyarbakır'ın 56 bini aşkın Ermeni nüfusu, 1917'de 1849'a düşecekti. Tehcir güzergâhı üzerinde bulunan Diyarbakır'a gelen Ermenilerle birlikte, vali olduğu dönemde vilayette bulunan Hıristiyanların yaklaşık yüzde 90'ını yok etmiş olacaktı. Mehmed Reşid'in bir sonraki durağı Ankara'ydı.

Diyarbakır'daki faaliyetleriyle "meşhur" olmuş Vali Reşid Bey'in Ankara'daki faaliyeti ile ilgili Alman Büyükelçisi Wolff-Mettemich, "Geride kalan son Ermenileri de (ki bunlar Katolik Ermeniler'den ibaretti) arayıp bulmak ve sürgüne göndermek" diye yazıyordu.

Ankaralı Ermenilerden Simon Arakelyan da bu süreci yaşayanlar arasında bulunuyordu. Aras Yayıncılık'tan çıkan "Ankara Vukuatı" kitabında Arakelyan Ankara Yangını'nda müsebbip olarak Çerkes Reşid'i, yani Vali Mehmed Reşid'i işaret ediyordu.

"Bir gece Ankara'daki Anarad Hıçutyun tarikatı rahibelerinin yeni kargir manastırlarından

göğe doğru siyah ve korkunç bir duman yükseliyordu. (...) Yanan yerler ekseriyetle, hatta umumiyetle Hıristiyan mahalleleriydi. Vali Atıf'ın başlamış olduğu işi halefi Çerkes Reşid tamamlamıştı. (...) Birisi doğradı, parçaladı; öbürü yaktı, kül etti. Vatana bundan büyük hizmet düşünülebilir mi?"

Talat Paşa'nın gözdesi olarak yükselen ve her gittiği yerdeki "icraatları" ile onayını alan Mehmed Reşid Bey, Kasım 1918'deyse Diyarbakır Valisi'yken yaptıkları nedeniyle Bekir Ağa Bölüğü'ne gönderilir. Ocak 1919'da kaçmayı başardıysa da polis tarafından yakalandığında idam edileceği korkusuyla intihar ediyordu.

Soykırımdaki rolü nedeniyle "Diyarbakır Kasabı" ve "Diyarbakır Celladı" diye anılan Mehmed Reşid Bey 1922 yılında TBMM tarafından "şehit-i milli" ilan edilecekti.

Kaynak: bianet.org